

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Наталія БЕДЗІР

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТА – МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (40) 2018

УДК 371.134:37.048.4

Бедзір Н.П. Профорієнтаційне виховання студента – майбутнього педагога; 9 стор.; кількість бібліографічних джерел – 9; мова – українська.

Анотація. У статті розглядаються проблеми та подаються рекомендації щодо осмислення праці вчителя студентом у процесі педагогічної освіти. Практика студента повинна включати не тільки фахові завдання, але і осмислення психологічної, емоційної сторони професії. У статті подаються психолого-педагогічні завдання для студента – майбутнього вчителя, визначається мета їх проведення.

Ключові слова: профорієнтація студента, педагогіка, вчитель, школа, психологія.

Педагогічна наука і практика визначають нове ставлення до проблем виховання та навчання майбутнього покоління вчителів в Україні. Сучасна українська педагогіка досліджує закономірності й особливості розвитку національної школи, виховання, виявляє і зміцнює європейські традиції вітчизняної системи освіти, використовуючи досвід К. Ушинського, В. Сухомлинського, Френе, Монтессорі, Дьюї, вальдорфської педагогіки. У дослідженнях, пов'язаних з пошуком гуманістичних, духовних підстав виховання, стверджується думка про те, що виховання покликане актуалізувати гуманітарні функції, відповідати на сутнісні питання життя, бути живильним середовищем духовного і морального розвитку особистості. Виховання повинно стати засобом відродження національної культури, допомагати змінам соціального характеру людей в напрямку самоорганізації і особистої відповідальності, бути гарантом громадянського миру, відновлення моральності, соціального захисту та охорони дитинства, показувати шлях становлення відкритого, демократичного суспільства [1].

У даний час визначилися напрями вдосконалення вищої педагогічної освіти, в числі яких - виховання педагога-гуманіста, професіонала, дослідника, громадянина, здатного до ефективного вирішення завдань навчання і виховання школярів у всіх ланках освітньої системи. Суспільні, економічні, геополітичні зміни в українському суспільстві призвели до суттєвої переоцінки самого феномена освіченості і вихованості. Розподіл вищої освіти на педагогічні та фахові спеціалізації, прийнятий сьогодні за провідний принцип вищої гуманітарної освіти, вказує на те, що абітурієнти частіше обирають непедагогічні спеціальності. Наприклад, у філології, де сьогодні існує можливість обрати спеціальність перекладача, редак-

тора, науковця-дослідника, а не тільки вчителя, перевага віддається непедагогічним спеціальностям. Абітурієнти стараються уникати вчительської професії, керуючись або своїм не зовсім вдалим досвідом перебування в школі, або стереотипами образу вчителя і шкільного середовища.

Які корективи потрібно внести в професійну орієнтацію студента – майбутнього педагога, щоб відновити привабливість та бажаність вчительської професії в сучасній освіті? Основна увага приділена підготовці компетентної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до неперервного професійного й особистісного саморозвитку. Підсумовуючи засади сучасної педагогічної думки, В.І. Шахов пише про те, що педагогічна освіта майбутнього вчителя побудована на реалізації ідей цілісності педагогічного процесу (О. Абдулліна, А. Бойко, В.Краєвський, І. Лернер); спільної продуктивної діяльності (О. Киричук, Я. Коломенський); контекстного навчання (А. Вербицький, А. Кондратьєва); застосування проблемних завдань (Л. Кондрашова, Л. Спірін, А. Фурман); теорії педагогічної рефлексії (Ю. Кулюткін, Г. Сухобська); положень інтенсифікації навчальної діяльності студентів (Ю. Бабанський, І. Ільясів, В. Ляудіс); авторських концепцій вищої педагогічної освіти (С. Архангельський, В.Бондар, М. Вашуленко, А. Мудрик, В. Слатьонін, І. Харламов) [9, с. 3]. Найбільшою завадою на шляху підвищення ефективності базової педагогічної освіти є відсутність цілісної концепції педагогічної підготовки майбутнього вчителя, яка забезпечувала б формування базових педагогічних компетентностей як здатності ефективно виконувати найрізноманітніші функції професійної діяльності, працювати над постійним професійним і особистісним самовдосконаленням [2, с. 43].

Образ професії – це уявлення людини про обрану професію та ставлення до неї. Можна ствер-

дживати. що людина знайшла своє місце, якщо вона уявляє, де і ким вона буде працювати, що від неї вимагатиметься. Із цим пов'язане планування свого професійного майбутнього, яке впливає на характер професійних очікувань, емоційну привабливість, переконаність у правильному виборі професійних намірів, позитивне ставлення до професії [4].

Якщо за перший та другий етапи базової педагогічної освіти вважати адаптаційно-професійний та локально-професійний, то саме в них потрібно прищеплювати студенту повагу та любов до майбутньої професії педагога. **Адаптаційно-професійний** етап служить лише фундаментом, базою, яка ознайомлює майбутнього учителя з основними особливостями його навчально-професійної діяльності і забезпечує *входження в педагогічний контекст діяльності, формує базову педагогічну компетентність на рівні ознайомлення й сприйняття освітніх феноменів.*

Локально-професійний етап спрямований на засвоєння студентами базових педагогічних знань, умінь і ціннісних орієнтацій переважно варіативного й оцінного характеру, підготовку *майбутнього вчителя до "розуміння" суті та функцій педагогічної діяльності, формування умінь і навичок самостійної практичної педагогічної діяльності, розвиток позитивної Я-концепції* [9].

Перший крок на цьому шляху – формування суб'єктивного, особистісного змісту професії. Наголошую: не загального уявлення, а особистісного осмислення. Як вважає психолог І. Абакумова, особистість проникає в зміст явища у чотири етапи: першим є етап змістовного вибору, другим – етап розкриття змісту даного явища (розуміння), далі провадиться реалізація змісту та наостанок проходить емоційне переживання привласненого змісту [7]. Отже, студенту необхідно вийти за рамки стереотипів, соціальних шаблонів, сталих уявлень і знайти своє рішення-переконавання, тобто стати у позицію переконаного суб'єкта.

Найперший механізм самоосмислення – рефлексія, коли осмислюються передумови, закономірності, механізми власної діяльності, поведінки, аналізуються власні можливості, здібності та ін. (здійснюється рефлексивність).

Рефлексія допоможе перетворенню свідомості, діяльності, спілкування, поведінки студента та виробить самостійну цілісну оцінку педагогічного процесу. Допоможуть у розвитку позитивної Я-концепції певні психолого-педагогічні практики, які вже існують у методиках шкільної педагогіки та психології. Наприклад, на практиці можна виконати завдання, запропоновані німецьким психологом та психотерапевтом Клаусом Фопелем у його чотиристороннику „Як навчити дітей співробітничати” (1999) [8]. Студентам пропонується записати у дві колонки якості, що характеризують їх як

майбутніх педагогів. У перший стовпчик записують та нумерують особисті якості, які будуть сприяти успішній професійній педагогічній діяльності та зростанню. У другий стовпчик – особисті якості, що будуть цьому заважати і можуть зашкодити. На окремому листку записуються якості, якими, на думку студента, повинен володіти вчитель-професіонал.

Коли робота закінчена, необхідно порівняти всі списки, можна провести обговорення та аналіз написаного разом із групою, можна зробити це самостійно. Завдяки цьому завданню студент повернеться до осмислення свого вибору і зрозуміє його відповідальність.

Наблизитись до змісту професії вчителя допоможе наступне завдання, яке сприятиме осмисленню власних педагогічних здібностей та нахилів. Кожен студент заповнює таблицю, де виставляє бали від 1 (найменше) до 5 (найбільше), оцінюючи свою мотивацію до праці вчителя за такими твердженнями: „Бажання спілкуватись із дітьми і виховувати їх”, „Можливість реалізувати себе творчо”, „Потреба у постійній самоосвіті”, „Бажання ділитись знаннями конкретної науки”, „Бажання внести зміни у шкільну освіту”, „Бажання зробити кар'єру”, „Бажання продовжити сімейну традицію – стати вчителем, як мама, тато, бабуся, сестра”, „Бажання стати таким, як улюблений вчитель”, „Бажання зробити життя дітей більш щасливим, ніж було в моїй школі”. Такий практикум може бути продовжений дискусією: чому люди обирають професію вчителя? Подібна розмова повинна наштовхнути студентів на широкі узагальнення та висновки [5].

Етапи реалізації (втілення) змісту можна провадити у формі щоденника для самоаналізу „Я – майбутній вчитель”, де сам студент вестиме спостереження за своїм особистісним зростанням. Емоційне переживання майбутньої професії пов'язане, як було сказано, із відмовою від стереотипів, шаблонів, кліше праці в школі та образу вчителя.

Зі студентами доцільно провести серію занять „Мій образ учителя”. Сюди входять обговорення образу „поганого педагога”, за уявленнями студентів. У даному випадку потрібно наголосити не на звинуваченні педагога, а на поясненні причин ситуації та шляхів її конструктивного поліпшення. „Мій образ учителя” необхідно продовжити практикумом „Ідеальний вчитель”, де образ зріцевого учителя змальовується з різних точок зору: 1) з погляду сучасного суспільства, 2) адміністрації школи, 3) батьків, 4) учнів, 5) самого вчителя. Усі висновки будуть різними, але зустрінуться збіги. Риси збігів у п'яти точках зору записуються на дошці, що і дасть можливість визначити характеристики ідеального вчителя.

У наступному завданні з „позитивної мотивації” кожному учаснику практикуму необхідно приблизно за 7-10 хвилин виділити 5 найбільш

характерних для професії вчителя втіх (те, ради чого представники даної професії взагалі працюють, що для них саме головне в житті, роботі...). Таке завдання формує в уяві студента комплекс непересічних цінностей у професії вчителя,

Гра-завдання „Поганий педагог” дає можливість розібратись у причинах непривабливості типу того чи іншого вчителя. Із групи вибирається студент- „поганий педагог”, у якого в групі є „захисники” та „обвинувачі”. „Поганого педагога” звинувачують члени групи у нетерплячості, грубості, неуважності, нестриманості тощо. Захисники пробують виправдати та захистити „поганого педагога”. Врешті „герой” сам пробує відповісти на звинувачення і вказати на ті риси, які потрібно виправити. Така гра-завдання направлена на усвідомлення своїх слабкостей у професійному становленні, недоликів у вчинках. Виявляється уміння коректно сприймати критику [5, с. 18].

Емоційне переживання набутого змісту вчительської професії може бути продовжене у практикумі „Професійні стереотипи” (розроблений відомим російським психологом Л. Тарабакіною). Передбачаючи, що стереотип – це впевненість в тому, що люди володіють деякими схожими якостями, учасникам пропонується на листочках дати опис певних осіб, наприклад, студента; українця; педагога; бідняка; дівчини..

Згодом проводиться обговорення: Як впливають стереотипи на людину? Чи правильно обмежити професійну діяльність стереотипами? Чи правильно це – наслідувати стереотипи професії? Мета такого завдання – виявлення вчительських стереотипів та їхнє переосмислення.

Кожна людина унікальна та індивідуальна. Індивідуальний підхід є найважливішим психолого-педагогічним принципом, згідно з яким у спільній діяльності враховуються індивідуальні особливості кожного суб'єкта: його установки та очікування, стиль працездатності, особливості пізнавальної активності та волі.

Використовуючи "Карту особистості майбутнього вчителя" з книги С.Б. Єлканова, можливо скласти програму професійного самовиховання [4, с.149-150].

Осмилення творчої самореалізації у професії вчителя повинно стати пріоритетним у ряду суб'єктивних оцінок студента про майбутню педагогічну професію. Можливість творчо жити, розвиватись, розбудовувати навколишній світ на засадах свободи мислення, діяльності, особистої відповідальності є надзвичайно позитивним кроком у професійній орієнтації майбутнього вчителя.

Література

1. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: моногр. / О.В. Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 708 с.
2. Адаменко О., Курило В. Особливості і тенденції розвитку педагогічної науки в Україні у другій половині ХХ століття// Рідна школа, № 4-5, 2012. – С. 39-43.

Творчою повинна постати праця вчителя в уяві молодшої людини – майбутнього педагога.

Реалізація зазначених завдань вимагає посилення виховних функцій педагогічної освіти і підвищення статусу виховання, що передбачає:

- розвиток ціннісно-смиислового ставлення до професії педагога і актуалізацію потреби створити себе як педагога і як особистість;

- освоєння педагогічних цінностей, ідей як частини гуманітарної культури і загальнолюдських цінностей у формуванні педагогічного світогляду;

- розвиток інтелектуально-особистісного потенціалу студентів, їх здібностей та інтересів;

- розвиток духовно-моральної свободи особистості, здатності будувати своє життя за законами гуманності [3].

Концепція базової педагогічної освіти побудована на засадах системного, особистісного, дієвого, аксіологічного, акмеологічного, синергетичного та компетентнісного підходів, котрі визначають загальні принципи до визначення її структури, спрямованості, змісту й технології реалізації [1].

Отже, до найбільш ефективних принципів виховання майбутнього педагога належать такі:

1. Формування особистісного стилю взаємостосунків студента зі студентами і педагогами. У вихованні першочергового значення набуває знання педагогом не стільки індивідуальних особливостей студентів, скільки урахування особистісних характеристик.

2. Головною рушійною силою розвитку особистості майбутнього педагога є рефлексія та мотивація до професії вчителя. Практикуми із завданнями рефлексії та мотивації дозволяють повністю включати студента в діяльність і досягати максимального ефекту.

3. Створення позитивного емоційного фону й атмосфери емоційного підйому. У виховному процесі неможлива конфронтація, боротьба педагога зі студентами. Педагог повинен боротися не з поганими якостями студента, а за хороші якості у ньому.

4. Виховання через взаємодію. Основним завданням виховання є розвиток комунікативних якостей студента.

5. Виховання через творчість. Необхідно зазначити, що формування будь-яких якостей можливе тільки через креативну творчу діяльність із виразним окресленням мети, професійних перспектив, шляхів фахової самореалізації особистості.

3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1. : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К., 2003. – 280 с. Кн. 2. : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К., 2003. – 344 с.
4. Елканов С. Б. Профессиональное самовоспитание учителя: Кн. для учителя. - М.: Просвещение, 1986. – С. 149-150.
5. Психолого-педагогический практикум: учебное пособие для студ. учреждений высш. проф. образования/ Л.С. Подымова, Л.И. Духова и др.; под ред В.А. Слостёнина. – 6-е изд., стер. – М.: ИЦ «Академия», 2011. – 224 с.
6. Тарабакина Л. Профессиональные стереотипы // [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://studopedia.su/14_71100_professionalnie-stereotipi-tarabakina-l-v.html
7. Титаренко Т.М. Рання молодість: проблеми смислотворення, подальше професійне й життєве самовизначення / Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. - Вид. 2-е, стереотип. - К.: Либідь, 2001. - 536 с.
8. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения: Практическое пособие / Пер. с нем.; В 4-х томах. Т. 4.— М.: Генезис, 1999.— 160 с.
9. Шахов В.І. Теоретико-методологічні основи базової педагогічної освіти майбутніх учителів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – Тернопіль, 2008. – 45 с.

Наталія БЕДЗИР

ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТА – БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и даются рекомендации по осмыслению труда учителя студентом в процессе педагогического образования. Практика студента должна включать не только профессиональные задачи, но и осмысление психологической, эмоциональной стороны профессии. В статье предлагаются психолого-педагогические задачи для студента - будущего учителя, определяется цель их проведения.

Ключевые слова: профорієнтація студентів, педагогіка, учитель, школа, психологія.

Nataliya BEDZIR

CAREER-GUIDANCE EDUCATION OF A STUDENTS-TRAINEE TEACHERS

Abstract. The article analyzes problems and provides recommendations for comprehension of the work of a teacher by a student in the process of his or her teacher training. The student's internship has to include not only occupational tasks, but also comprehension of the psychological, emotional side of the profession. The article determines psychological and pedagogical tasks and their purposes in the course of trainee-teacher internship.

Key words: career - guidance of a student, pedagogics, teacher, school, psychology.

Стаття надійшла до редакції 27 грудня 2018 р.

© Бедзір Н.П., 2018

Бедзір Наталія Прокопівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології та світової літератури філологічного факультету Ужгородського національного університету.